

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПРОЗИ СИДОНІЇ НИКОРОВИЧ 1910-Х РОКІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (48)

УДК 821-31.09(498=161.2) Никорович

DOI: 10.24144/2663-6840/2022.2(48).19-25.

Антофійчук В. Художній світ прози Сидонії Никорович 1910-х років; кількість бібліографічних джерел – 17; мова українська.

Анотація. У статті вперше простежуються основні ідейно-тематичні та жанрово-стильові особливості прози забутої письменниці Сидонії Никорович (1888 – 1957) – активної учасниці та організаторки українського літературного процесу на Буковині та в Румунії, громадсько-культурної діячки, соратниці Ольги Кобилянської.

Художній світ письменниці розкривається у багатьох різножанрових творах: поезіях у прозі, новелах, оповіданнях, повістях тощо. У їх центрі – молода жінка, яка втілює найкращі риси тодішнього українського суспільства і в різний спосіб протистоїть тим соціальним, морально-психологічним і звичаєво-побутовим обставинам, які принижують її людську та національну гідність. Основна увага приділена аналізу повісті «Анничка», в якій протиставляються два світи – селянський і шляхетський, що свідчить про намагання письменниці зберегти й утримати традиційні національні цінності, а також пояснює її закорінення в народницько-етнографічні традиції, характерні для українського письменства усього XIX століття. Однак під цим товстим покровом літературного консерватизму пробиваються потужні модерністичні паростки, що проявляються в сюжетно-композиційній організації твору, яка ґрунтується на паралелі символізму станового одягу та станової й національної самоідентифікації, міфологічно-ритуальних світоуявленнях героїв тощо.

Стверджується, що нарративні стратегії прози Сидонії Никорович виразно детерміновані моральними засадами, основоположними аксіологічними уявленнями про шлюб, моральні норми і християнські традиції. За стилістичними та ідейно-естетичними особливостями повість «Марія» Сидонії Никорович близька до творів Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» і «Земля» та інших модерністичних зразків української прози. В основі повісті «Касандра» – романтична історія про особисту драму заголовної героїні, спричинену заміжжям без любові. Однак проблемно-тематичний комплекс аналізованої прози, характер і спосіб його художньої реалізації виразно декларують специфічні риси неоромантичного художнього мислення Сидонії Никорович.

Ключові слова: Сидонія Никорович, художній світ, проза, наратив, поетика, конфлікт, психічний стан, символ, неоромантизм, українська література Румунії.

Постановка проблеми. Проблема залучення до широкого наукового обігу спадщини забутих і заборонених з волі комуністичного режиму письменників залишається актуальною і сьогодні. Перед істориками літератури стоїть невідкладне завдання – «дати щонайповніше висвітлення тисячолітнього історико-духовного розвитку українського народу, відтвореного його митцями у художньо-образному розмаїтті» [Жулинський 2013, с. 5]. Кожен письменник, який силою свого таланту самовіддано, часто саможертвовно служив рідному слову, а через нього – й усьому народові, повинен знайти своє місце й оцінку в історії української літератури. Це, безперечно, стосується і Сидонії Никорович (1888 – 1957) – талановитої письменниці, журналістки та енергійної культурно-громадської діячки, яка у складних суспільно-політичних умовах міжвоєнного часу заснувала на Буковині першу письменницьку організацію (1932), завдяки чому значно активізувався український літературний процес у межах тодішньої Румунської держави. Крім того, з її ініціативи було започатковано вихід часопису «Самостійна Думка» (1931) – «один з кращих літ[ературних] журн[алів] свого часу, що спричинився до духового виховання буковинців» [Енциклопедія 1998, с. 2702], який разом із двома своїми додатками «Самостійна Думка Української Матери» (1931–1932) та «Державно-Творча Трібуна Буковини» (1932) сприяв єднанню українських письменницьких сил Румунії.

Перші твори Сидонії Никорович – поезії в прозі, новели й оповідання – опублікували в 1912 – 1913 рр. чернівецькі газети «Нова Буковина» і «Народний Голос», а також львівський журнал «Ілюстрована Україна». Їх появу привітала Ольга Кобилянська, давши молодшій колезі настанову, яку та чітко й послідовно реалізовувала всім різноманіттям своєї творчої програми: «Ви повинні писати лише з народного життя. Тут цілий невичиснований скарб, ви близько живете [в] нашій народній душі» [Никорович 1928, с. 268]. Побагання іменитої наставниці початкуюча письменниця сприйняла цілим серцем, бо ж, як зізнавалася, «з дитинства любила свій народ», була «дитиною народу», «знала його душу, його біль, його тугу» [Никорович 1936, с. 3].

У 1913 р. повістю «Анничка» Сидонія Никорович за рекомендацією Ольги Кобилянської та Миколи Євшана дебютувала в «Літературно-Науковому Вістнику» – найавторитетнішому українському журналі тих часів. А в 1914 р. на його сторінках оприлюднила ще два свої твори – повісті «Марія» й «Касандра», що стало промовистим визнанням таланту молодої письменниці, а водночас і стимулом її впевненого творчого поступу.

На жаль, ні окремі твори, ні загалом весь доробок Сидонії Никорович ще не були об'єктом докладного літературознавчого аналізу, що дало би можливість вписати її художній спадок у контекст національного письменства.

Аналіз досліджень. Треба визнати, що науковий інтерес до творчості письменниці не відзначається бодай якоюсь активністю. Першою своє вагоме слово про неї, як уже відзначалося, мовила Ольга Кобилянська. Підтримав творчий дебют Сидонії Никорович і Микола Євшан, зацікавлений у появі її творів на сторінках «Науково-Літературного Вістника». У листі до Ольги Кобилянської він повідомляв: «...Я читаю всі річі п. Гнідої (*С. Никорович. – В. А.*) і тішуся, коли знайду від часу до часу гідну уваги новелю. Вам належить велика подяка, що Ви звернули на неї увагу» [Євшан 1913]. Схвально відгукнувся видатний критик і про роман Сидонії Никорович «Маріуца», надісланий йому в червні 1918 р. для публікації в «Літературно-Науковому Вістнику». Згодом у листі до Антіна Крушельницького авторка роману згадувала про те, як сприйняв її твір Микола Євшан. «Я був стомлений військовими справами, – писав він у листі до неї. – Прийшов пізно вночі додому, застав Вашу річ і не лягав спати. Почав читати і не міг відложити з рук, доків не докінчив. І я освіжив свою душу. Це чисто та чистого гірського джерела» [Никорович 1929]. Із захопленням прочитавши «Маріуцу» і зробивши в її тексті відповідні редакторські правки¹, Микола Євшан рекомендував твір для публікації в «Літературно-Науковому Вістнику», однак війна завадила реалізувати цей задум.

Серед тих, хто першими відгукнулися на творчість Сидонії Никорович, був О. Маковей. У листі до письменниці від 16 листопада 1921 р. він наголошував: «У Вас, як бачу з писань, є велика сила в душі, є віра в себе і в свої думки, є велике завзяття» [Маковей 1931, с. 5].

Короткі відомості про Сидонію Никорович подають авторитетні довідкові видання – «Енциклопедія українознавства» [Енциклопедія 1996, с. 1764] та «Енциклопедія сучасної України» [Антофійчук, Мельничук 2021]. Загальний огляд життєво-творчого шляху письменниці здійснено у публікації автора цієї статті [Антофійчук 2020]. Однак, схоже, справді наукове осмислення творчої спадщини Сидонії Никорович лише розпочинається. Головне – зібрати, впорядкувати і видати твори письменниці з відповідними коментарями, що дасть можливість значно швидше проаналізувати весь її творчий доробок і чіткіше збагнути ідейно-тематичні та жанрово-стильові пошуки української літератури 1910 – 1930-х рр. як на Буковині, так загалом і в Україні.

За жанрово-стильовими ознаками творчість Сидонії Никорович поділяємо на два періоди. Перший (1910-ті рр.) характерний продуктивним зверненням письменниці до прозових жанрів, а другий (1920 – 1930-ті рр.) – до публіцистичних.

Мета статті – проаналізувати основні ідейно-тематичні та жанрово-стильові особливості прози Сидонії Никорович першого періоду її творчості. **Завдання** – привернути увагу наукової спільноти

до творчості талановитої письменниці та громадсько-культурної діячки, чим сприяти активізації дослідження і популяризації її літературної спадщини.

Методи та методика дослідження. Риси індивідуального новаторства прозових творів Сидонії Никорович розглянуто крізь призму біографічного методу. Порівняльно-історичний метод допоміг з'ясувати ідейно-естетичні та жанрові особливості прози письменниці. При інтерпретації текстів Сидонії Никорович використано герменевтичний метод. Також застосовано загальні методи для опрацювання архівних джерел, невідомих газетних і журнальних публікацій, їх пошуку, систематизації, аналізу та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У центрі майже всіх творів Сидонії Никорович виступає молода жінка, яка походить здебільшого із селянського середовища. Вона втілює найкращі риси тодішнього українського суспільства і в різний спосіб протистоїть тим соціальним, морально-психологічним і звичаєво-побутовим обставинам, які принижують її людську гідність. Звичайно, Сидонія Никорович була добре обізнана з ідеями Ольги Кобилянської, які порушували проблеми емансипації жінки й акцентували на необхідності соціального та духовного її розкріпачення, вказували на «сумне» «положення жінки середньої верстви, а головню жінки незаміжньої» [Кобилянська 2022, с. 251]. Безперечно, Сидонія Никорович захоплювалася жінками із творів Ольги Кобилянської, наділених душевною чистотою, високим почуттям людської та національної гідності, здатних у розв'язанні особистих проблем покладатися на самих себе. Невипадково письменниця заявляла, що її з Ольгою Кобилянською «лучили споріднені думки, споріднена туга і споріднений світогляд» [Никорович 1928, с. 265]. Але в зображенні жіночих образів Сидонія Никорович прагнула йти власною творчою дорогою, розробляла у своїх творах оригінальні сюжетні колізії та мотиви поведінки персонажів.

Так, її поезія у прозі «Пливе човен» (1913) розкриває внутрішню драму ліричної героїні, спричинену несподіваною зрадою коханого і розлукою з ним. Але навіть у хвилини нестерпного душевного болю дівчина демонструє благородство свого основного життєвого принципу. Вона ні на кого не тримає зла, а вчинок зрадливця, який, на її думку, повівся попри власну волю і бажання, намагається зрозуміти як виняткову особливість людської психології:

«Не гнівалася на нього, не робила йому ніяких докорів.

– Він вже такої вдачі, довго не любить, – говорили не раз люди. – Він пристрасний, у нього скоро переходить любов. Він усе потребує зміни.

Вона не слухала, що люди говорили, вона вірила йому. А він її зрадив, покинув» [Гнідий 1913б, с. 3].

Від душевної розпуки, завданої легковажним учинком того, хто так щиро клявся у вірності своїх почуттів аж до смерті, дівчина, коли «вже й жити не хотіла», рятується безустанним виконанням на

¹ На багатьох сторінках рукопису роману Сидонії Никорович «Маріуца», який зберігається в особистому архіві професора Б. Мельничука, помітні виправлення Миколи Євшана, зроблені синім олівцем.

фортепіано улюбленої пісні зрадливіця і ніби заново разом зі спокійними і бурхливими акордами мелодії переживає щасливі години побачень і гіркоту розлуки. У такий спосіб Сидонія Никорович зуміла передати потужний вплив музики на мінливість враженої жіночої психіки і намагання героїні віднайти втрачену душевну рівновагу.

По-іншому, але ще драматичніше склалася доля Лікерії – героїні новели «Боярин» (1912). Після заміжжя жінка потрапила в інший, чужий для неї побут, звичаями і міжлюдськими стосунками світ, у якому вона не знаходить ні бажаного родинного щастя, ні звичайного побутового затишку, через що почувається вкрай самотньою і беззахисною перед брутальною поведінкою чоловіка-гульгтя. Згадка про батьківський дім, де Лікерії змалечку «розкішно, а разом спокійно, щасливо жилося» [Гнідий 1912, с. 1], лише посилює її гнітючий психологічний стан. Єдина втіха жінки, а водночас і смисл буття – «газдіство, бо Бог не обдарував її дітьми» [Гнідий 1912, с. 1].

Наскрізним елементом новели «Боярин» виступає образ-символ тиші. Уже в зав'язці твору увагу читача насторожує повідомлення: «Мертва тиша лежала на цілій хаті та обійстю» [Гнідий 1912, с. 1], що мовби передвіщало те становище, на яке прирікалася нова господиня, чи радше невільниця маєтку деспотичного боярина. У розвитку подій твору цей же образ-символ підкреслено характеризує стан Лікерії, позбавленої радості від звичайного людського спілкування: «Пусто і тихо було в хаті, бувало чути, як мушка брешить» [Гнідий 1912, с. 1]. А в розв'язці новели цю жахливу «мертву тишу» порушує «волоська дойна». Її співає Лікерія, рятуючись від свавілля п'яного чоловіка-боярина. Водночас рідна пісня нагадує нещасній жінці батьківщину, де вона почувалася своєю і не знала жодних принижень. Дорогі серцю згадки здають їй, безпомічній в особистому нещасті, ще гострішого душевного болю, посилюють відчуття тривоги й непевності своєї долі. Сльози, крізь які вона під грубим примусом співає дойну, сприймаються як брутальне потоптання її жіночого та національного «я».

Перші прозові твори засвідчили активні пошуки Сидонії Никорович у розробці найрізноманітніших сюжетних схем, які націлювали на охоплення нових пластів життя, залучали до змалювання представників різних суспільних станів, досліджували прояви соціальної та індивідуальної психології тощо. Письменниця продовжувала наполегливо працювати над своєю творчістю, збагачувалася життєвими враженнями, займалася самоосвітою, реагувала на поради визначних майстрів слова. Поступово викристалізувалися основні ознаки її творчої манери: поглиблення психологізму, відмова від докладних описів звичаєво-обрядових дійств, тяжіння до ліризації оповіді, відтворення зорових і слухових вражень тощо. З часом очевиднішим стає потяг письменниці до створення ширших епічних полотен, що дало їй змогу глибше проникати в суть злободенних проблем, особливо тих, що стосували-

ся становища жінки в тодішньому суспільстві. Про за Сидонії Никорович, за спостереженням дослідника, «означена особливим стилем, поєднанням рис традиційної (народницької) і модерністської (неоромантичної) манер письма, вкрапленням у тканину твору сатирично-гумористичних елементів, тяжінням до показу людини, самотньої у складних, інколи навіть трагічних життєвих ситуаціях, у чужому їй і абсурдному світі» [Антофійчук 2020, с. 169].

На гребені нових підходів до літературної творчості Сидонія Никорович опублікувала свою першу повість «Анничка» (1913). Хоч авторка задекларувала жанр твору як оповідання, однак особливість його нарративу свідчить на користь малої за обсягом повісті.

На перший погляд конфлікт «Аннички» пов'язаний із традиціями української класичної літератури XIX ст. Забобонна вдова Петриха, що «була майже найбагатшою у селі» [Гнідий 1913а, с. 27], задурманена діями ворожки, намірилася видати свою доньку за шляхтича, за яким, як вона вважає, її Анничку «жде щастя», панування. Примарними планами матері намагаються скористатися легковажні женихи-шахраї – вихідці із зубожілої шляхти, ласі на чужу маєтність. Один з таких, що «не мав нічого, крім тої лянки на собі та годинника на довгім, грубім мідянім ланцуху» [Гнідий 1913а, с. 27], нероба і злодій, засватав Анничку. Наївна Петриха повірила брехливим розповідям про його нібито великий панський рід і призначила заручини. Анничка, котрій минав лише шістнадцятий рік, покірно сприйняла затію строгої матері. Вона боялася «волі мамі спротивитися, бо стара за будь-що біла, тай то порядно» [Гнідий 1913а, с. 30].

Над своєю долею в можливому заміжжі за Юганом-шляхтичем Анничка почала замислюватися лише після заручин, епізод з якими відіграє в повісті надзвичайно важливу смислову й архітектонічну роль. Письменниця свідомо уникає традиційного їх опису з тим, щоби увагу читача перенести на гостей Петрихи і показати справжню мету їхнього візиту. Для них заручини – звичайнісінька гра, пуста розвага, добра нагода досхочу погуляти.

Сидонія Никорович гостро-іронічно висміяла дріб'язковість життєвих, в тому числі й духовних запитів зарозумілих шляхтичів. Прибувши на свято під гуркіт звичайного воза і звуки гармонії, вони одразу ж кинулися за стіл. Відтак Юган затіяв бійку з найближчими «кулетами», наслідуючи свого задерикованого батька, який хизувався тим, що на його заручинах йому вибили аж два зуби. Тим часом мати задоволено приглядалася до великого газдівства, яке могло би дістатися її синові. А одна з гостей, «перебрана мужичка, що була мамкою в дворі», хвалилася іншим: «Як наш ясновельможний пан підоп'є, то кидає всі шклянки на землю, а решта панів так регочуться, аж за боки беруться...» [Гнідий 1913а, с. 29]. Здавалося, що після такої гостини Петриха нарешті отямиться і передумає віддавати Анничку за Югана. Але насправді вона тішилася «ладною» забавою панів, намагаючись

всіляко потурати їхнім манерам. І навіть тоді, коли Югана з ганьбою прогнали із села, не відмовилася від свого нав'язливого плану. *«Абим знала, що воду буду пити, а мушу мати за зятя пана. Доста я набідилася в мужицькій стані, не хочу, аби й ти була мужичкою, ти молода, дурна, того не знаєш»* [Гнідий 1913а, с. 40], – напоумляла вона доньку.

Зате Анничка швидко зрозуміла, що шлюб із шляхтичем-чужинцем не принесе їй щасливого подружнього життя. *«Який поганий сей Юган, навіть не заговорить, як ся належить. Цілий день спить, а їсть за трьох, аж страшно, – думала вона. – Або чим Юган ліпший від Касіянового Петра або Николаєвого Сандика? З них будуть бодай порядні газди, а з сього що?»* [Гнідий 1913а, с. 30]. Анничка з жалем згадувала покійного батька, який був для неї ідеалом сильного й мудрого чоловіка: *«Коби мій немьо ще жили, дали би вони сьому Юганови та мамі добру науку». Яка то вона щаслива була, як її добре жилося, коли то ще батькова розумна голова всім рядила. Не раз він Петриху наводив на розум та ганьбив її за те, що сходилася з якимось шляхтунками»* [Гнідий 1913а, с. 32]. Вихована батьком на традиціях національної моралі й етики, Анничка твердо вирішила, що нізащо не вийде заміж за шляхтича.

У своє товариство не приймають Югана і сільські парубки. І не тільки тому, що він походить з аморального, кримінального середовища, а й тому, що цей гоноровитий шляхтич із погордою ставиться до простих селян і грубо зневажає їхні віками усталені норми індивідуальної та колективної поведінки. Тому фінал цього протистояння цілком закономірний: на брутальні випадки Югана парубки відповідають фізичною силою.

Основний конфлікт повісті «Анничка» полягає в соціально-історичному протиставленні селян і шляхти, який актуалізується й національним протистоянням. Йдеться про руйнування в кінці ХІХ століття шляхетського міфу, за яким поняття «шляхетський» і «шляхетність» ототожнювалися.

Як на Буковині, так і в Східній Галичині частина шляхти здеградувала, втративши свої маєтки і статки, однак пам'ятала про свої колишні привілеї. Предки цієї шляхти, яку русини-українці називали «ходачковою», бо вона, як і прості селяни, ходила в ходаках (постолах або личаках), у давнину отримали шляхетські титули. Вона розмовляла українською (руською) мовою, майже не виділялася від простолюду одягом. Однак подекуди у багатших селах її традиційне вбрання дещо відрізнялося від одягу простих селян. Суттєвою відмінністю цих «ходачкових» шляхтичів від селян було те, що вони до 1848 року не ходили на панщину, не відбували шарварок – додаткову до панщини повинність з будівництва і ремонту мостів, шляхів, гребель, панських будинків тощо.

Однією з головних ознак, які розділяють цю здеградовану шляхту та українське селянство, в повісті Сидонії Никорович стає одяг. І. Франко зауважував, що в другій половині ХІХ століття, коли «часом багатший хлоп почне вбиратися по-

шляхетськи, то з нього сусіди сміються, кажуть, що перенимає “шляхотську моду” або “шляхотську манерію”, і не раз прозивають його “хлопським шляхтичем”» [Франко 1980, с. 181]. Однак у матримоніальних взаєминах цей поділ нівелювався, бо «хлопи женяться із шляхтянками, шляхтичі (рідше) із хлоп'янками, сусідують і товаришують з собою залюбінки» [Франко 1980, с. 181].

Одяг у повісті «Анничка» набуває ознаки переходу від соціального статусу нижчої верстви (селянської) до вищої – шляхетства. Для письменниці цей селянський одяг стає народницьким ідеалом української національної ідентифікації. Кількаразове переодягання Аннички виражає своєрідний перехід через межу, яка розділяє минуле героїні й омріяне її матер'ю шляхетське майбутнє. *«...Скидай з себе се дранте та вберися по-панськи, в ті річі, що купила...»* [Гнідий 1913а, с. 28], – наказує матір доньці. Українське селянське вбрання Аннички має майже сакральне забарвлення, що підкреслено відображенням героїні в дзеркалі, яке знаходиться «між святими образами». Зображена в ньому дівчина уособлює народницько-етнографічний ідеал: *«Анничка поглянула в дзеркало, що стояло між святими образами. Дзеркало відбило її кругле, рум'яне личко, її сині очі, червоні коралі та густо вишиту хлоп'янку. Гарно вона виглядала в сім уборі»* [Гнідий 1913а, с. 28]. Викрадення коралів шляхтичем-поляком Яном, якого мати нав'язує Анничці за чоловіка, стає провісником, антиципацією втрати нареченого.

Переодягання у «шляхетський» одяг пов'язане із відчуттям втрати (Анничка «з жалем (курсив мій. – В. А.) почала скидати» з себе селянське вбрання), стає вираженням відчуження від власної ідентичності, втрати частки власного «я»: *«...Переодяглася в перкальову, погану, прикрої краски сукенку. Нескладно лежало те все на ній, а вона якось незручно оберталася в своїм новім строй»* [Гнідий 1913а, с. 28]. Це переодягання не перевернує дівчину із селянки на шляхтянку, воно не підвищує, а навпаки, нівелює й понижує її соціальний статус: *«Поглянула знов у дзеркало, та яке розчарованне: замість гарної Аннички була там якась жидівська наймичка. Їй стало жаль, вона хотіла се скинути з себе та вбрати назад свої річі»* [Гнідий 1913а, с. 28].

Інший («чужий») одяг відмежовує Анничку від її автентичного середовища, руйнує зону особистого й особистісного комфорту: вона не може піти до дівочого товариства: *«...Як піде, коли на ній сі лахи? Сміялися б з неї. Анничка бачила й сама, що се погана одежа, що їй не до лиця [...] Їй жаль було за червоними коралями, що їх так любила, та за широкими стрічками»* [Гнідий 1913а, с. 29].

Коли перший жених-шляхтич утік із села і подруги кличуть Анничку на клаку (спільне в'язання снопів), мати не дозволяє їй переодягатися у звичний селянський одяг, бо це повернуло б Анничку до статусу ще незасватаної шляхтичем: *«А то пасує раз так, а раз так? Ні нес, ні ковбень! Як же перебралася, а засватана за пана, то най тримається одного»* [Гнідий 1913а, с. 35]. А коли дівчина усе ж отримує дозвіл переодягнутися, стає, «як

не та!»: «Легенька хустка з маковим цвітом прикрашала її головку» [Гнідий 1913а, с. 35]. Вчергове, коли Анничка вибралася на танці, «хоть Петриха її не пускала, хоть грозила, то вона таки вбралася у вишневим шовком вишиту сорочку, в китарик з тхорами, вбрала всі свої корали та стрічки, а голову завітчала червоним маком тай пішла» [Гнідий 1913а, с. 39]. Материні прокляття їй навздогін через відмову від шляхетського одягу стануть ще однією антиципацією нещасливої долі доньки.

Чекаючи нареченого з Канади, Анничка знову борониться від материних вимог одягатися пошляхетськи, оскільки та знов знайшла їй нового нареченого – шляхтича-поляка (який виявиться злодієм): «Петриха старалася намовити Анничку, щоби знов перебралася, але вона про те й чути не хотіла, хоч стара два рази її біла» [Гнідий 1913а, с. 45]. Знову ж таки, зміна її нареченим, сільським хлопцем, який виїжджає до Канади, селянського вбрання на панський одяг стає передвісником зміни і його долі.

Ще одна ознака «шляхетності» обидвох наречених-шляхтичів Аннички – неробство й бажання смачно поїсти. При першому сватанні «позасідали пани за стіл і почали їсти, тай то з таким апетитом, мов три дні у їх роті не було жадної страви. За пів години змели все з мисок» [Гнідий 1913а, с. 28]. При другому, знову ж, «Петриха доносила горівку, голубці та печену курку. Насилу затягнула й Анничку до стола. Почався трапезмент, гості пили та заїдали смачно, аж пальці облизували» [Гнідий 1913а, с. 43].

Обидва наречені-шляхтичі цілком чужорідні для українського селянського етноментального простору. Перший («вже сидів кілька разів у криміналі [...], якийсь пройдисвіт, кажуть, що якийсь поляк [...]. То така ціла його родина [...], дрантогузики, що жадні [о] кавалок хліба. Ходять, як ті цигани, щоби когось затуманити. Та такі лінівці. З голоду вмирає, а робити не буде» [Гнідий 1913а, с. 35]) одразу ж тягне Анничку до корчми, що суперечить добродішній селянській традиції, не береться за жодну працю: «Видко, що не господарська дитина, а то би надокучило йому таке спанне [...]. Ото дороблюся з ним! Я буду на нього робити, а він буде їсти та спати» [Гнідий 1913а, с. 30]. Другий шляхтич, який обкраде Анничку та її маму, теж, очевидно, поляк, про що свідчить його ім'я – Ян.

Прагнення Петрихи видати свою доньку за шляхтича стає головною причиною трагедії її доньки. Намагання перейти із селянського статусу, який проєктується на українську звичаєвість і традиційні уявлення про честь і гідність людини, її потребу своєю чесною важкою працею заробляти на прожиття, до статусу шляхетського, який поєднується в баченні авторки із польськістю, стає цілковитим запереченням етноментальних традиційних уявлень українців, руйнує долю Аннички. Головними маркерами приналежності до шляхти стає інший одяг, інші традиції й уявлення, які заперечують усталені цінності українців. Вибір одягу асоціюється із вибором соціального статусу, із вибором долі.

Протиставлення двох світів – селянського та шляхетського – пояснюється намаганням письменниці зберегти й утривалити традиційні національні цінності. Це свідчить про її закорінення в народницько-етнографічні традиції, характерні для українського письменства усього XIX століття. Однак під цим товстим покривом літературного консерватизму пробиваються потужні модерністичні паростки, що проявляються в сюжетно-композиційній організації твору, яка ґрунтується на паралелі символізму станового одягу та станової й національної самоідентифікації, на зануренні героїв повісті у міфологічно-ритуальні світоуявлення тощо.

Неоромантичне світовідчуження Сидонії Никорович, як і стилістичні засоби, продемонстровані в повісті «Анничка», тісно пов'язують його із творчістю Ольги Кобилянської.

У повісті «Марія» наративні стратегії також зорієнтовані на модерністичну стилістику Ольги Кобилянської. Це, зокрема, виявляється у винятковій увазі письменниці до деталі, як, наприклад, представлення праці – ткання, яке стає символом життя головної героїні («...Вимикала чорною, спрацьованою рукою тонкі пасма льону і спрядала в тонку, правильну нитку. Поволі крутилось важке, плісковате веретено і доторкалось дзюбком землі. І знов туго звивала довгу нитку» [Гнідий 1914б, с. 448]); увага до народного одягу («Червона, широка крайка оперізувала його здоровий стан, і ремінь, заложений густо двома рядами блискучих гудзиків. Сорочка з білими рясними китицями, капелюх з павунами» [Гнідий 1914б, с. 449]; «Катерина не раз прибереться в вишневу сорочку, в шовкову ріклю і косу затиче півонією...» [Гнідий 1914б, с. 449]) та ін.

Так само, як і в «Анничці», антагоніст головної героїні уособлює деструктивний елемент народницького дискурсу – ненажера, ледащо й постійний завсідник шинку. Її чоловік «як літо, так зима спав, лиш до їди був перший. Часто висунеться крадьки до Герика за пачкою та лигне горілки» [Гнідий 1914б, с. 450].

Висновки. Наративні стратегії прози Сидонії Никорович виразно детерміновані моральними засадами, українськими основоположними аксіологічними уявленнями: шлюб на основі почуттів кохання, дотримання моральних норм і християнської традиції – дорога до щасливого майбутнього. Шлюб чи пошук партнера з іншого соціального прошарку неодмінно руйнує людську долю. Саме тому Лікерія із новели «Боярин» не знаходить взаємності й поваги на чужині, саме тому нещаслива Анничка в однойменній повісті, гине її коханий і наречений у Канаді, саме тому не знає щастя Катерина в «Марії», а її коханий Андрій через шлюб з нелюбою дружиною топить свою долю в горілці. Цей детермінізм визначає й долю Маріїної доньки Катерини. Дорога до щастя може бути детермінована тільки вірністю й чеканням Олексія з війська. Пристрасть героїні до іншого чоловіка руйнує цю визначеність, нівечить її життя.

Типологічно за стилістичними та ідейно-естетичними особливостями Сидонії Никорович

«Марія» близька до повістей Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» і «Земля» та інших модерністичних зразків української прози. Повість «Касандра» представляє романтичну історію розставання з дошлюбним коханням, розповідь про заміжжя без любові.

Однак імпресіоністичне миготіння почуттів, характерів, сплетіння вражень від подій та намагання детально, ніби в уповільнених кадрах, відобразити почуття й відчуття героїв декларує неоромантичну поетику прози Сидонії Никорович.

Література

1. Антофійчук В. Забута письменниця Сидонія Никорович. *Антофійчук В. І. Буковинські образки* : статті, передмови, рецензії, спогади. Бухарест: RCR Editirial, 2020. С. 164–198.
2. Антофійчук В.І., Мельничук Б.І. Никорович Сидонія Іллівна. *Енциклопедія Сучасної України* : енциклопедія [електронна версія]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. Т. 23. URL: <https://esu.com.ua/article-74048> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Гнідий С. [Никорович С.]. Анничка: оповідання. *Літературно-Науковий Вістник*. 1913а. Т. LXIII. Кн. VII-VIII. С. 27–50.
4. Гнідий С. [Никорович С.]. Боярин. *Нова Буковина*. 1912. 22 верес. С. 1.
5. Гнідий С. [Никорович С.]. Касандра: оповідання. *Літературно-Науковий Вістник*. 1914а. Т. LXV. Кн. VI. Червень. С. 400–423; Т. LXVI. Кн. VII-VIII. С. 97–121.
6. Гнідий С. [Никорович С.]. Марія : оповідання. *Літературно-Науковий Вістник*. 1914б. Т. LXV. Кн. III. С. 448–478.
7. Гнідий С. [Никорович С.]. Пливе човен. *Ілюстрована Україна*. 1913б. Ч. 2. 13 січ. С. 2–3.
8. Євшан М. Лист до Ольги Кобилянської від 25 червня 1913 р. *Відділ рукописів* Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ф. 14, № 1099.
9. Жулинський М. Тисячолітній шлях української літератури. *Історія української літератури: У 12 т. Т. 1*. Київ: Наук. думка, 2013. С. 5–22.
10. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху. *Кобилянська О. Збір. творів: У 10 т. Т. 9*. Чернівці: Букрек, 2022. С. 251–256.
11. Маковей О. Критичні думки : лист. *Самостійна Думка*. 1931. Ч. 2. С. 4–5.
12. Никорович С. Гість з Галичини (3 нагоди гостини В. Ткачука). *Хліборобська Правда*. 1936. 16 серп. С. 3.
13. Никорович С. Лист до Антіна Крушельницького від 7 лютого 1929 р. *Центральний державний історичний архів України м. Львів. Фонд 361, опис 1, справа 110*.
14. Никорович С. Цвіти споминів. Білі акварелі. *Ольга Кобилянська. Альманах у пам'ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887–1927)*. Чернівці, 1928. С. 264–271.
15. Никорович-Гнідий Сидонія. *Енциклопедія українознавства*. Т. 5. Перевидання в Україні. Львів, 1996. С. 1764.
16. «Самостійна Думка». *Енциклопедія українознавства*. Перевид. в Україні. Т. 7. Львів, 1998. С. 2702.
17. Франко І. Дещо про шляхту ходячкову. *Франко І. Збір. творів: У 50 томах. Т. 26*. Київ: Наукова думка, 1980. С. 180–186.

References

1. Antofiihuk V. (2020) Zabuta pysmennytsia Sydoniia Nykorovych [Forgotten writer Sydoniia Nykorovych]. *Antofiihuk V. I. Bukovynski obrazky: statti, peredmovy, retsenzii, spohady*. Bukharest: RCR Editirial. S. 164–198 [in Ukrainian].
2. Antofiihuk V. I., Melnychuk B. I. (2021) Nykorovych Sydoniia Illivna [Nykorovych Sydoniia Illivna]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy : entsyklopediia [elektronna versiia]*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. T. 23. URL: <https://esu.com.ua/article-74048> (data zvernennia: 30.11.2022) [in Ukrainian].
3. Hnidy S. [Nykorovych S.] (1913a) Annychka: opovidannia [Annychka: short story]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*. T. LXIII. Kn. VII-VIII. S. 27–50 [in Ukrainian].
4. Hnidy S. [Nykorovych S.] (1912) Boiaryn [Boyar]. *Nova Bukovyna*. 22 veres. S. 1 [in Ukrainian].
5. Hnidy S. [Nykorovych S.] (1914a). Kasandra: opovidannia [Cassandra: short story]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*. T. LXV. Kn. VI. Cherven. S. 400–423; T. LXVI. Kn. VII-VIII. S. 97–121 [in Ukrainian].
6. Hnidy S. [Nykorovych S.] (1914b). Mariia: opovidannia [Mariia: short story]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*. T. LXV. Kn. III. S. 448–478 [in Ukrainian].
7. Hnidy S. [Nykorovych S.] (1913b) Plyve choven [A boat is sailing]. *Iliustrovana Ukraina*. Ch. 2. 13 sich. S. 2–3 [in Ukrainian].
8. Yevshan M. (1913) Lyst do Olhy Kobylianskoi vid 25 chervnia 1913 r. [Letter to Olga Kobylianska dated June 25, 1913]. *Viddil rukopysiv Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, f. 14, № 1099* [in Ukrainian].
9. Zhulynskiy M. (2013) Tysiacholitnii shliakh ukrainskoi literatury [The thousand-year path of Ukrainian literature]. *Istoriia ukrainskoi literatury: U 12 t. T. 1*. Kyiv: Naukova dumka. S. 5–22 [in Ukrainian].

10. Kobylianska O. (2022) Deshcho pro ideiu zhinochoho rukhu [A little about the idea of the women's movement]. *Kobylianska O. Zibr. tvoriv: U 10 t. T. 9.* Chernivtsi: Bukrek. S. 251–256 [in Ukrainian].
11. Makovei O. (1931) Krytychni dumky : lyst [Critical thoughts: letter]. *Samostiina Dumka.* Ch. 2. S. 4–5 [in Ukrainian].
12. Nykorovych S. (1936) Hist z Halychyny (Z nahody hostyny V. Tkachuka) [A guest from Galicia (On the occasion of V. Trachuk's hospitality)]. *Khliborobska Pravda.* 16 serp. S. 3 [in Ukrainian].
13. Nykorovych S. (1929) Lyst do Antina Krushelnytskoho vid 7 liutoho 1929 r. [Letter to Antin Krushelnytskyi dated February 7, 1929] *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy m. Lviv.* Fond 361, opys 1, sprava 110 [in Ukrainian].
14. Nykorovych S. (1928) Tsvity spomyniv. Bili akvareli [Blossoms of memories. White watercolors]. *Olha Kobylianska. Almanakh u pamiatku yii soroklitnoi pismennytskoi diialnosti (1887–1927).* Chernivtsi. S. 264–271 [in Ukrainian].
15. Nykorovych-Hnidy Sydoniia [Nykorovych-Hnidy Sydoniia]. *Entsyklopediia ukraïnoznavstva.* (1996) T. 5. Perevydannia v Ukraini. Lviv. S. 1764 [in Ukrainian].
16. «Samostiina Dumka» [«Independent Thought»]. *Entsyklopediia ukraïnoznavstva.* (1998) Perevyd. v Ukraini. T. 7. Lviv. S. 2702 [in Ukrainian].
17. Franko I. (1980) Deshcho pro shliakhtu khodachkovu [A little about khodachkova szlahta]. *Franko I. Zibr. tvoriv: U 50 tomakh.* T. 26. Kyiv: Nauk. dumka. S. 180–186 [in Ukrainian].

THE FICTION WORLD OF SYDONIA NYKOROVYCH'S PROSE IN THE 1910S

Abstract. The article traces for the first time the main ideological, thematic and genre-stylistic features of the prose of the forgotten writer Sydoniia Nykorovych (1888–1957) – an active participant and organizer of the Ukrainian literary process in Bukovyna and Romania, a social and cultural figure, an associate of Olha Kobylianska.

The artistic world of the writer is revealed in many works of various genres: prose poetry, novels, short stories, narratives, etc. At their center is a young woman who embodies the best features of Ukrainian society at that time and in various ways resists those social, moral-psychological and customary everyday circumstances that degrade her human and national dignity. The main attention is paid to the analysis of the short story “Annychka”, in which two worlds are opposed – peasant and noble, which testifies to the writer's efforts to preserve and perpetuate traditional national values, and also explains its rooting in folk-ethnographic traditions, characteristic of Ukrainian literature throughout the 19th century. However, under this thick cover of literary conservatism, powerful modernist sprouts are breaking through, which are manifested in the plot-compositional organization of the work, which is based on the parallel of the symbolism of state clothes and state and national self-identification, mythological-ritual worldviews of the heroes, etc.

It is claimed that the narrative strategies of Sydonia Nykorovych's prose are clearly determined by moral principles, fundamental axiological ideas about marriage, moral norms and Christian traditions. In terms of stylistic and ideological and aesthetic features, Sydonia Nykorovych's novel “Maria” is close to the works of Olga Kobylianska “Early Sunday Morning I was Gathering Herbs” and “Earth” and other modernist examples of Ukrainian prose. At the heart of the novel “Cassandra” is a romantic story about the main character's personal drama caused by a loveless marriage. However, the problem-thematic complex of the analyzed prose, the nature and method of its artistic realization clearly declare the specific features of the neo-romantic fiction thinking of Sydonia Nykorovych.

Keywords: Sydonia Nykorovych, fiction world, prose, narrative, poetics, conflict, mental state, symbol, neo-romanticism, Ukrainian literature of Romania.

© Антофійчук В., 2022 р.

Володимир Антофійчук – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна; antofychuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4530-9004>.

Volodymyr Antofychuk – Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Literature Department, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine; antofychuk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4530-9004>.